

פני הדור

(סוף)

המקבלים ידיעות על הנעשה בשטחים שונים של מפעל תעשייתי גדול. במערכה שניה אנו רואים אנשים בתלבושת צהובה. הן הראשונים והן האחרונים חסרי-שם ופרצוף. הם ידועים לנו רק לפי מספרים: איש-תכלת ראשון, איש תכלת שני, איש-צהובות ראשון וכו'. באוטומטיות גמורה הם מקבלים את הידיעות, במיכניות מאורגנת להפליא הם מנהלים את המפעל הכביר, והפועלים לא כל שכן. יהאם שתי העינים—שואלת אם—שנעשו חסרות-תנועה בגלל ההשגחה התמידית בשופרת-הבקורת, זהו בני-? והאם היר, הגדלה ההולכת על חשבון הגוף כלו, זהו אחי-?—שואלת שניה.

אבל—מה מציץ האכספרסיוניסט, מבקר המציאות, לאחר שהתחוללה קטסטרופה, שהעבירה מהעולם אלפי עובדים בבית-החרושת? מהי האידיאולוגיה החברתית של הגביר הראשי, בעל-המיליארדים הצעיר, שמסר את בית-החרושת לידי פועליו ועשם שותפים לרְחִיּוֹ—עכשיו, כשצריך להקים את ההריסות. לארגן מחדש?—על ההריסות נקים מושבות, אתם תהיו חפשים מעול השרות והָרוּחַ, עובדי-אדמה עם תצרוכת דלה וחופש של אנשים בני-חורין. הדרך מהגיהנם של זמננו, המנון את האינדיבידואליות, את האישיות החפשית, מובילה לפשטות הכפרית—זוהי הנוסחה הראשונה והרגילה של הרוסואיזם. אולם, בשעה שהמציאות לועגת לפשטות, שלילת-המציאות עוברת לקוטב הנגדי של האסקטיזם—שלילת קיום האדם בכלל, וכך גם מסיים קיזור את החלק השני של המחזה: בסוף החלק השני, כשעומדת לפרוץ מהפכה, המחבר מהריב את המפעל, והמשתתף החי האחרון צועק מתוך החורבן, המתחולל על הבמה. — הגיע יום המשפט הגדול. השתמשו במכשירים שלכם לכולת את עצמכם.

קיזור, ככל חבריו לעט ולדעה, נתן לנו לא את הטרגדיה של זמננו, כי אם את הטרגדיה של האינטליגנט האירופי, אשר הוטל לתוך מערבולת המאה העשרים. כשהוא מנותק, הן מהבורגנות, המחייבת את המציאות הקיימת ומשתדלת בכל האמצעים שבידיה לשמור עליה, והן מהפרוליטריון, השולל מציאות זו ומתארגן בתחומיה.

עם גסיסתו של האכספרסיוניזם נסתם הגולל על החפשים האמנותיים, המענינים, בלי כל ספק, שבהם היתה עשירה התקופה האחרונה. בעל המאה השתלט שוב על הדעה האמנותית ועם יציבות הקפיטליזם התחיל לדרוש גם יצוב באמנות. האמנים, שרצו להמשיך בכנות את שלילת-המציאות התקשרו עם מלחמת אותו החלק, החותר לקראת שנוי-המציאות.

אולם, הפרובלימות הללו דורשות טפול מיוחד ואין לעמוד עליהן במסגרת מאמרים זו. ובראש וראשונה הן מצריכות קביעת מצע סוציולוגי מסוים לחקירת תופעות האמנות. אם בסקירה היסטורית אפשר היה להסתפק בלעדו, הרי מן הנמנע לפסוח עליו לכשנעבור לדון בהתרחשויות שאנו עדים להן או משתתפים בהן. מכל מקום לא נוכל לעשות זאת הפעם.

1
בפרקים הקודמים נסיתי להבליט את שלילת-המציאות כקריסודי בתפיסת-עולמה של האמנות המודרנית, על כל פנים בזרמיה העיקריים, החל מערב המלחמה וכלה בשנת 1925, כשכבר הסתמנה בבחירות היציבות של התקופה הזאת. אפס, לא רק המציאות כלה, המביאה בתהליך התפתחותה לידי כך, שמתוכה מופיעים שולליה, אלא גם שלילת-המציאות יש לה תמיד שני פנים, אשר אחד מהם פונה אל העבר והשני אל העתיד. כבר באמצע המאה הי"ט רשם משורר פרחי-הרע, שרל בודלר, ביומנו:

העולם הולך ומתקרב אל קצו... אנחנו כלים והולכים בגלל אותו דבר, שבאמצעותו קוינו לחיות. המכניזציה תהפוך אותנו לאמריקניים והקידמה תביא לידי אטרופיה של הרוחני במדה כזו, עד כי החלומות האופטימיים ביותר של מחללי-הקודש ומתנגדי-הטבע לא יוכלו להדמות לתוצאות הממשיות.

טעות תהי מצדנו לחשוב שהנבואה הזאת היתה רק הלך-רוח של משורר-מתבודד, המתיחד בערוגות פרחי-הרע, שהוא טפח וגידל רק בשביל עצמו. כדברים הללו נאמרו אז ע"י סופרים, אמנים והוגי-דעות רבים, שנתנו בטוי להתנגדות הפסיבית של חלק הגון מהאינטליגנציה לסדרים החדשים בחברה הצרפתית.

והרי, באותן השנים ראו שוללי-מציאות אחרים, שהתכנסו סביב מרכס ואנגלס, דוקא במכניזציה ובאמריקניזציה את המצע להתהוותו של אותו הכוח, העומד לשנות את ערכי-החברה ולפתוח אפקי חיים ויצירה חדשים דוקא ע"י ארגון ושכלול המכניזציה המקוללת.

על כן מובן, שלא בהיסח-הדעת פתחתי מערכת מאמרים זו ב"ן י"ק רוטו, הרוסואיזם, שזה מכבר חדל להיות השקפת-עולם מדעית, נשאר שולט בלבבות כתפיסת חיים סוציאלית-פסיכולוגית. וזה נכון, לא רק לגבי מחפשי אלהים השונים, לא רק לגבי המיסטיקים והאוקולטיסטים של תקופתנו, אלא גם לגבי זרם אמנותי-פוליטי כה סוער ומסעיר בשעתו, כמו האכספרסיוניזם הגרמני בשנות המהפכה, כשעדיין היה מקום לקוות, כי מעמד הפועלים בגרמניה יכפר על עוון אוגוסט 1914, פירסם סטיפאן צווייג את אחד ממאמריו היפים: "רוסו מורה העתיד", ואמנם, רוחו, של אפוסטול-הטבע רחפה במרומי הפרנס כמנצח על מחולות חורבן המערב, המלווים במנגינה הפרימיטיבית ביותר—בג'ז-בנד של מהפכה המונית.

הזרם המהפכני ביותר באמנות האירופית שלאחר המלחמה—האכספרסיוניזם—גם הוא לא היה מבחינה אידיאולוגית אלא רוסואיזם במהדורה חדשה.

במשטר של זמננו, כפי שהוא מתואר בדרמות של גיאורג קיזור, אין מקום לאישיות חפשית. כל הגבורים אינם אלא טפוסים כוללים של שכבה או מעמד, אוטומטים מיכניים, נוסחאות טכניות-סוציאליות: בעל מיליונים, מנהלי-מפעלים, פועלים, חיילים. בדרמה "גז" אנו רואים ליד שלחנות באולם-ביטון אנשים עדויים תכלת.

באין
מוצא.